

SZÍNHÁZ

Csillag a máglyán

SÜTŐ ANDRÁS DRÁMÁJA A MADÁCH SZÍNHÁZBAN

Párizs harangjai szólnak, amikor fölmege a függöny. Kálvin, az eljövendő nagy reformátor szegényes albérlési szobájában hallgatja ifjú barátja, Szervét Mihály játékos-lelkes szónoklatát János — Copus rektor szájával elmondott — beszédének rendkívüli sikeréről. 1533-at írunk.

Genf harangjai szólnak, amikor a színpad végül elsötétül. Szervét Mihály jó éjszakát kíván, s elindul a máglya felé, amely lassú tűzön égeti majd testét. Eretnek nem kaphat más büntetést.

A két harangszó között két ember rendkívüli drámája. Csak nagy író találhatja így föl ismert történeti alakokban a drámai hőst, ahogyan Sütő lelket tud lehelni Szervét Mihály rég elporladt testébe. Mert ő, Szervét itt a főszereplő, noha Kálvin kivételes erejű ábrázolásával sem marad adósunk az író. Maga vallja, hogy a nagy reformátor alakja már harminc év előtt is megkísértette. A dráma első, „gyermekrajzolatú vázlatát a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanítójelöltjeként készítettem, 1943 nyarán, Pusztakamaráson”. Ugyanebből a nyilatkozatból tudjuk, hogy akkor elsősorban Kálvin drámája érdekelt. „Talán a hányatott sorsú és nehéz próbáknak alávetett férfiú küzdelme vonzott: a közéletbe kényszerült magány a cselekvés szorításában.” Kibomlik előttünk ez a sors is. Igazi mélységeit azonban csak Szervét máglyájának tüzenél láthatjuk, amely a két hőst egyszerre világítja át. Mert a lángok valójában nem a dráma végén csapnak magasba. Szervét és a néző korábban tudja már, hogy a vitában a „nem érv”, a tűz némítja el Mihályt, aki nem „ellenség”, hanem „ellenzék” lett. Nem maradhat életben. A képlet mégsem egyszerűsíthető olyképpen, hogy Kálvin a hatalmától megszedült dogmatikus, a diktátor, Szervét pedig az igazságaival magára maradt tragikus hős. A dráma bonyolultabb, szövevényesebb. Törvényszerűen az. Kálvin, az egykori Lucanius nagyon jól tudja: valamikor közös hittel indultak Róma ellen. Húsz év előtti hitük egy töről sarjadt: gondolkodni mertek. Kálvin a megkövesedett dogmákat, Szervét az akasztófáról lopott emberi testeket metszette föl, hogy tisztábban, világosabban lássák az igazságot. Utolsó vitájukban éppen ezért diadalmaskodhat Szervét, mert joggal vágja Kálvin szemébe: „Téged egyedül az igazság kisajátítása érdek”. Tehát nem az igazság. Az ingatag, az áligazságot pedig csak zablával, korbáccsal lehet védeni. Amikor Kálvin bedesztkáztatja a cella ablakát, Szervét fölkiálthat: „A szájakat, a szemeket, füleket is, órség! Vakablakot a genfieknek, a szabadság utánzatait. Bedesztkáztatni az eget is, ne lássa Isten, mi zajlik nevében a földön!” De hiába vonja vissza később tanait, kijelentheti, hogy nem akar a perrinisták lobogója lenni, nem akar összeesküdni senkivel, sorsát megpecsételi Kálvin egyetlen mondata: „Ez már nem akarát, hanem *helyzet* kérdése.” A helyzet pedig egyértelmű: Szervétnek már hívei vannak, nevében mások esküdtek össze, tehát jelképpé nőtt. Akkor pedig a jelképet kell megsemmisíteni, kiirtani, könyvével együtt elégetni. Pusztulnia kell, hiába olvassa Kálvin fejére: „...mindent megválaszoltál a kótáblák szigorával, csupa fölkiáltójellel, csöppnyi alázat nélkül, a kutató élme kérdőjelei és kínjai

előtt... Mert te vagy mindenek legfőbb válaszadója. Apollón s a delphoi jósa, orákulum, egyszemélyes zsinat és konklávé — magad vagy Genfben az egyszemélyes genfi demokrácia.” Hiába kiáltja-nyöszörgi igazságait, Kálvin már nem engedheti tudatáig a szavakat. Saját inkvizitorai, poroszlói, az általa teremtett gépezet sem engedi, hogy tisztességes vitára kiálljon ifjúkori barátjával.

Sütő András korábbi műveinek értékelésekor senki nem mulaszthatta el, hogy ne szólják külön bekezdésben a rendkívül gazdag, minden mondatában képeket villantó, páratlanul szép írói nyelvről. Megtehetjük ezt a Kálvin-dráma olvastán-hallatán is, noha a mondatok ezúttal éppen nem képgazdagságukkal, hanem szigorú *pontosságukkal* tűnnek föl. A szerző arra is ügyelni tud, hogy szereplői — különösen a két főszereplő — mondataikkal is jellemezzék magukat. Nem az író beszél tehát mindegyik figurája szájával. Ha egy ember olvasná a dialógusokat, akkor is éreznénk, mikor szólal Kálvin, mikor Szervét, s mikor vág közbe türelmetlenül Farel vagy valamely genfi polgár. Szervét, mindegyikük között a legteljesebb ember, olykor cseppnyi humorral, kacagtató iróniával szól. Szerepe van az ilyen mondatoknak, szavaknak is. Bár az író — érthetően — igen takarékosan bánik itt közismeretlen eredeti, okos humorával.

Ádám Ottó rendezésének legfőbb érdeme, hogy bízott a nagyszerű írói szövegben, láthatóan színészeitől sem követelt mást, mint a rendkívül pontos szövegmondást, a hibátlan, szép beszédet. Ugyanilyen pontosságot követelt azonban önmagától az előadás tempójának, ritmusának megtartásában. Úgy gyorsított, hogy egyetlen mozzanat nem sikkadt el, s a szöveg szerint lassúbb befejező jelenet feszültebb, szikrázóbb lett, mint hihettük. Ebben persze jelentős érdemei vannak *Sztankay Istvánnak* és *Huszi Péternek* is. Kálvin megformálója talán túl könnyeden ábrázolja első pillanataiban a megöregedett, megfáradt reformátort. Később azonban tehetsége minden színét fölillantja: vívódása hiteles és nagyon emberi. A további előadások után bizonyára legnagyobb alakításai között tarthatjuk számon Kálvint. Huszi éppen a nagy időváltás után — s éppen a legjobbkor — éri el, hogy a figyelem szinte kizárólag Szervét Mihályra terelődjék. S valóban: percre nem vehetjük le a szemünket róla: vele szenvedünk némán, szavait ismételjük, ha szól. Mert olyan Szervét ő, amilyennek Sütő megírta: ember, aki az igazságokat saját agyával akarja megismerni, fölismerni, elfogadni. Kétségek kínozzák, reménykedik, hisz, kiábrándul, legyint és lelkesedik. Ember tehát minden mozdulatával, szavával, szemvillanásával. Ezért lehet, hogy elcsukló hangját, kigördülő könnyeit sem érezzük túljátszásnak. A kisebb szerepekben *Haumann Péter* (Hitnyomozó), *Horesnyi László* (De la Fonten), *Csűrös Karola* (Veronika) tűnt ki; amennyiben erről egy úgyszólván hibátlan, nagy sikerű előadás után egyáltalán beszélni lehet, hiszen a kevésbé jelentős szerepeket is kitűnő színészek formálták.

ANNUS JÓZSEF